

NAGY, Ladislav: OD ROMANCE K ROMÁNU A ZASE ZPĚT. Praha: Argo, 2019. 158 s.

Terézia Guimard

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.1.10>

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2544-7584>

Monografia *Od romance k románu a zase zpět* českého anglistu a bohemistu Ladislava Nagya, riaditeľa Ústavu anglistiky na Filozofickej fakulte Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach a zároveň vedeckého, výskumného a vývojového pracovníka tamajšieho Ústavu bohemistiky, predstavuje reflexiu nad interakciami medzi históriou a fikciou v literatúre. Autor, ktorý sa okrem výskumu súčasnej britskej a americkej literatúry venuje aj prekladateľskej činnosti, sa dlhodobo zaoberá témou historickej prózy, o čom svedčia aj jeho samostatné knižné publikácie *Londýn stejný a jiný* (2004), *In memoriam. Dějiny a paměť v současné britské próze* (2015), *Palimpsesty, heterotopie & krajiny. Historie v anglickém románu posledních desetiletí* (2016) a tiež rad kapitol a štúdií.

Hneď v úvodnej časti najnovšej knihy vymedzuje L. Nagy dva kľúčové pojmy svojho výkladu: romanca a román. Romancu definuje z literárnohistorického hľadiska ako literárny žáner, ktorý sa zaoberá históriou alebo je ňou inšpirovaný. Slovo román má pôvod v anglickom slove *novel* (román), ktoré referuje na „niečo nové“, v tomto zmysle ide o vznik nového literárneho žánru, románu. V slovenskom, českom a nemeckom jazyku a románskych jazykoch sa používa slovo *román* (der Roman, le roman, il romanzo), ktoré má pôvod v slove romanca.

Romanca označovala v polovici 18. storočia skôr frivolnú, kultúrne, sociálne a politicky nebezpečnú literatúru. Stála v opozícii k histo-

rickému románu, ktorého cieľom nebolo len pobaviť, ale aj vzdelávať. No ani historický román nemal vždy významné postavenie. Mnoho literárnych teoretikov a kritikov ho radilo do literatúry eskapizmu, definovanej odklonom od reality. Pri pohľade na prozaickú produkciu na prelome 20. a 21. storočia vnímame renesanciu záujmu o historické témy v literatúre. To bola aj inšpirácia pre L. Nagya k napísaniu aktuálnej monografie. Obnovený záujem o dejiny sa stal intelektuálnou záležitosťou, čo historickému románu pridalo na dôležitosť.

Kde sa však nachádza presná hranica medzi romancou a románom? Je romanca prekonaná? Ak je historická próza historický román, tak o aký typ románu ide? L. Nagy si v úvodnej kapitole kladie sériu otázok a zároveň si vytyčuje nasledovný argument: hranice medzi skutočnosťou a autorovou imagináciou v historickej fikcii sú neurčité, pretože historická fikcia vždy čerpala z nejasnej hranice medzi faktom a predstavivosťou, imaginárnymi a skutočnými svetmi. Použitie anglicizmu „historická fikcia“ a výrazu „historická próza“ napovedá, že žánrové zaradenie sa javí ako problematické, pretože žánrové spektrum historickej fikcie je široké a jeho hranice nie sú jasne definované. Do tohto spektra patria romance, horory, detektívky, ale aj fantasy či detská literatúra.

Pri vstupe do problematiky uvádza L. Nagy rad definícií a reflexií na tému románu a romanca. Širokú evidenciu považujem za prínosnú,

najmä z hľadiska obohatenia a rozšírenia vedomostí. Jedným z ústredných motívov je téma skreslenia skutočnosti a pravdivosti literárneho diela. Nadviazali na ňu viacerí autori, keď pochybovali o možnosti písať o histórii objektívne a pravdivo. (Bolo by azda zaujímavé pozrieť sa na tento aspekt z geokritického hľadiska, keďže samotná geokritika sa zaoberá práve interakciami medzi skutočnými a fiktívnymi svetmi.) V tejto súvislosti autor odkazuje na úvahu literárneho kritika a historika Iana Watta (1917–1999), ktorý sa zamýšľal nad pravdivosťou literárneho diela. Román definoval ako žáner, ktorý zahrňa všetko, čo však ešte nezaručuje pravdivý opis skutočnosti, a teda pravdivé dielo, text trvalej literárnej hodnoty. Kritériom kvality bol pre neho realizmus. Romancu považoval za výsledok nevedomosti či poverčivosti.

Preromantický spisovateľ Samuel Richardson (1689–1761) sa vymedzoval voči romanci, keď tvrdil, že romanca a iné nekvalitné romány skresľujú skutočnosť a chýba im didaktický rozmer. Prichádza s „novou literatúrou“ na podporu náboženstva a hodnôt, ktorej cieľom je priviesť mladých ľudí k hodnotnému čítaniu. Pochopenie histórie má podľa neho slúžiť k výchove mladých žien a má napraviť škody, ktoré pácha čítanie romancí, najmä francúzskych a španielskych.

L. Nagy sa cez parafrázy a citácie pomerne širokej vzorky vedcov a kritikov (a to nielen literárnych, výberovo Linda Hutcheonová, Brian McHale, Charleek Jenks, Frederic Jameson, Mariadele Boccariová) sústreďuje na zachytenie „historického obratu“. Vybrané autority sa nepozerajú na historickú prózu len ako na zábavné či oddychové čítanie, ale vnímajú ju ako výpoveď o minulosti a zároveň deskripciu vplyvu minulosti na prítomnosť. Filozof a literárny kritik György Lukács (1885–1971) chápe daný žáner ako manifestáciu triedneho a historického uvedomenia, ako dejinného ducha, silu, ktorá pohybuje masami. Historický román spája so záujmom o národnú minulosť. Historici dokazujú, že prirodzená ľudská tendencia vnímať históriu ako to, čo sa skutočne stalo, a fikciu ako to, čo sa nestalo, nemusí byť vždy pravda. Príkla-

dom je kniha Roberta Mayera *História a raný anglický román, skutočné fakty od Bacona po Defoa* (1997), kde autor prezentuje spojitosti medzi raným románom a historickými debatami. Historickú pravdivosť prepája s individuálnym vedomím „ja“: „ja“ som bol priamym svedkom udalostí a takto ich podávam ďalej. Takto boli podané historické fakty a individuálna skúsenosť v románe *Robinson Crusoe* (1719).

Jednu z kapitol venuje L. Nagy aj Walterovi Scottovi (1771–1832), ktorý býva označovaný za zakladateľa historického románu v epoche literárneho realizmu 19. storočia. Scottov „román“ je pre neho vlastne „romanca“ o nedávnej minulosti, ktorú vyrozprával z počutia v snahe predstaviť obyvateľstvo Škótska v lepšom svetle, než v akom bolo dovtedy. Znova sa pripomína motív skresleného obrazu. W. Scott odmieta pojem romance, pretože práve tá ponúka skreslený obraz sveta, a tvrdí, že píše seriózný román, časovo a miestne jasne vymedzený. V tejto kapitole „diskutuje“ L. Nagy so samotným W. Scottom. Oponuje mu, že jeho historický román je hybridný, je to kombinácia opovrhovanej romancy a komentára, ktorý zachytáva dobové mravy, kultúru a prostredie. W. Scott deklaruje, že sa viac prikláňa k popisu ľudí než ich zvykov, že to je román písaný pre vzdelaných čitateľov z miest a pre Angličanov. Podľa L. Nagyho cieľom tohto románu je pobaviť aj zaujať na pozadí romantickej atmosféry. W. Scott sa však obhajuje tým, že naplnil plán, ktorý si vytýčil v predhovore diela, a teda zbaviť čitateľa pochybností o Škótoch.

Iný pohľad na historický román prezentuje humanisticky orientovaný americký literárny kritik Avrom Fleishman. Tvrdí, že v historickom románe ide o znázornenie človeka v dejinách. Ľudský život zobrazuje ako dejinný život. Historický román je podľa neho špecifický, lebo sa v ňom nachádzajú nielen skutočné budovy a udalosti, ale aj skutočné postavy medzi fiktívnymi, a preto nie každá próza zasadená do minulosti je historický román. Rozoberá tiež pojmy dejinnosť a historicita v románe. Ide o podobný prístup, aký svojho času prezentoval nemecký psychológ, filozof a pedagóg Wilhelm

118 Dilthey (1833 – 1911), ktorý chápal význam dejín ako symbolický vzťah medzi individuálnym životom a historickými udalosťami.

roč. 70, 2023, č. 1

L. Nagy oboznamuje čitateľa aj so zaujímavým názorom anglického spisovateľa Williama Godwina (1756 – 1836), ktorý označil štúdium histórie za aktivitu hodnú človeka, deliачho na štúdium ľudstva a štúdium jednotlivca. Odmietal povrchnú znalosť histórie, tvrdiac, že veci treba ovládať detailne. Vo svojej reflexii prišiel k prekvapivému záveru: „najvznešenejší a najvýznamnejší druh histórie je historická romanca“ (strana 45). Historik je odkázaný na individuálnu udalosť, na človeka. Spisovateľ však zbiera svoj materiál z rôznych zdrojov, skúseností, správ a nakoniec vyberie to, čo dokáže najlepšie znázorniť, čím docieli záujem čitateľov.

Monografia načrtáva aj vzťah medzi historiografiou a literatúrou, ktorý považuje za nejednoznačný. Historici tvrdia, že cieľom histórie je učiť cez fakty. Romány a romances môžeme do histórie zaradiť len vtedy, ak takisto dokážu splniť túto pedagogickú úlohu. Kým úlohou histórie je poučovať, funkciou románov a romanci je zabávať.

Ďalšou nastolenou otázkou je odlišnosť v postupe historika a románopisca. Historici a kritici sa tu názorovo nezhodujú: história

je pre nich druhom poznania, ktorý sa nachádza na pomedzí vedy a literatúry, iní označujú historické poznanie za nevedecké. Historický román v úsilí zachytiť nejakú epochu nikdy nedosiahne prepracovanosť určitých osudov, tak ako to robí romanca, ale tiež nenaplní informatívnu a pedagogickú funkciu, ako to tvrdia historici. L. Nagy uzatvára, že je komplikované hovoriť o historickej próze, lebo nie je jasne žánrovo vymedzená. Rovnako nie je daná presná hranica medzi románom a romancou, respektíve príčina nevyjasnenosti tohto vymedzenia sa deje aj pre tendenciu priznávať historickej romanci status románu.

Monografia *Od romance k románu a zase zpět* ponúka prierez naratívov s historickou tematikou, venuje sa historickej romanci, následne historickému románu a prehľad uzatvára súčasnými historickými prózami, o ktorých si autor myslí, že dostatočne nereprezentujú skutočnosť a venujú sa skôr všeobecným tvrdeniam a generalizácii. (Toto konštatovanie by bolo zaujímavé preskúmať už spomenutou geokritickou metódou.) Tým, že L. Nagy predkladá úvahy k žánrom romance a románu od rôznych literárnych vedcov, kritikov a spisovateľov a cituje z ich diel, kniha ako celok poskytuje dobré východisko pri otázkach teórie literatúry a genológie.

Mgr. Terézia Guimard
Ústav svetovej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: terezia.guimard@savba.sk